

An Inquiry into the Polysemy of the Preposition "bær" (on) in the Framework of Cognitive Semantics*

Arsalan Golfam¹ | Nazanin Darvishi Rokni²

Abstract

1. Introduction

Polysemy is one of the most controversial arguments in lexical semantics. Some disagreements between linguists are derived from the consistency or dynamicity of the lexical meaning and the ways for determining distinct definitions of a conceptual unit. These conflicts become more critical in declaring the various concepts that prepositions represent because apart from concrete concepts, prepositions represent a wide variety of abstract ones. Due to proposing a modified version of practical principles in determining distinct meanings of polysemous words, especially prepositions, the principled polysemy theory by Tyler and Evans (2001 & 2003) in the cognitive linguistic approach is an efficient method for explaining the

---

* Article history:

Received 25 July 2022

Received in revised form 3 April 2023

Journal of Iranian Studies, 22(43), 2023

Accepted 6 May 2023

Published online: 9 August 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Associate Professor, Linguistics Department, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: golfamarsalan@gmail.com
2. Master Graduate, Linguistics Department, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: nznn.darvishi@gmail.com

polysemy. In this method, the primary and distinct meanings of prepositions are determined by means of obvious and defined principles, after that, all concepts are depicted in a semantic cluster around the primary meaning and form the semantic network.

Studying the research literature has shown that despite the wide usage of /bær/ (on), whether as a preposition or in the structure of various nominal and verbal compounds, no independent research has been done about its semantic implications yet. In addition, while most of the semantic studies have a synchronic approach, the evidence of this research is not only based on the usage of /bær/ (on) in contemporary Persian but in historical Persian.

In this study, the polysemy of /bær/ (on) is studied based on cognitive lexical semantics with the method introduced by Tyler and Evans; called principled polysemy, and the purpose is determining the core meaning, displaying the semantic network of /bær/ (on) and scrutinizing the role of spatial and non-spatial elements in forming the peripheral concepts.

2. Methodology

This research is descriptive-analytical, and the data was studied from the principled polysemy theory point of view. The Dekhoda lexicon and the Sokhan dictionary were selected as corpora for choosing raw data. Because the Dekhoda lexicon proposes some examples of historical usages for any entry and the Sokhan dictionary covers the sample sentences in Modern Persian, these two sources complete each other and have relative comprehensiveness. After choosing corpora, the examples of using /bær/ (on) as a preposition in each corpus were categorized, and they were evaluated and criticized in terms of the structure and accuracy of definitions. Next, by applying the principled polysemy and considering the history of /bær/ (on) and its recent application, the primary meaning of this preposition was

determined. For finding the radial categories at first, the diverse and scattered meanings of /bær/ (on), which were pointed out in two dictionaries, were conceptually categorized. In the next step, the mechanism of perception of the mentioned meanings was explained according to the theory of principled polysemy, along with historical and contemporary evidence. Finally, the semantic network of /bær/ (on) was drawn using the analyzed data.

3. Discussion

Among the words of a language, prepositions are semantically more complicated in comparison with other word categories because they have a more pronounced grammatical function than the lexical function. In the history of the Persian language, from ancient Persian to now, /bær/ has had a prepositional meaning and has played numerous grammatical and semantic roles. In this paper, the polysemy of the preposition /bær/ was investigated using the principled polysemy theory of Tyler and Evans (2003).

The primary meaning of /bær/ is “above” and “on”. The trace of this meaning is apparent in all concepts expressed by /bær/, derived from the primary meaning. All of these meanings form a semantic network around the primary meaning. The distance of peripheral concepts from the center of the network depends on the mechanism of their derivation. Some mechanisms like abstraction, changing the relationship between landmark and trajectory and focusing on each segment of configuration elements of proto-scene play an efficient role in creating the radial categories. There are six radial concepts for /bær/ as a preposition. “Causality” is one of the radial categories of /bær/ results from the abstraction of its primary meaning. In creating this concept, the focus is on the function of trajectory. The next radial category represents “duty and responsibility”, which is non-spatial and abstract too, but it is the result of focusing on the position of the

landmark. Another member of the radial categories of /bær/ is “confrontation and opposition”. Abstraction, de-spatialization and emphasizing conceptual spatial relation between the landmark and the trajectory, creates this radial category of /bær/. “Accumulation” is the next radial category around the primary meaning of /bær/, created by abstraction and iteration of the conceptual spatial relation between the landmark and the trajectory. In addition, emphasizing this recent relation is the main point in shaping this concept. “Concomitance and companionship”, which is the consequence of changing the relationship between landmark and trajectory, and is the result of paying attention to the conceptual spatial relation between the landmark and the trajectory, is the fifth radial meaning of /bær/. The last concept that this preposition conveys is “conformity and compatibility”. Both mechanisms of changing the relationship between the landmark and the trajectory and in the next stage, abstraction and de-spatialization, have influenced the primary meaning and created this radial category. In this concept, the new concept relies on concentrating on the trajectory. As we expected, all the distinct meanings of /bær/ interact with the proto-scene of this preposition and result from the expansion of this spatial structure.

Out of the six distinct meanings we listed for /bær/ (on), four results from the process of abstraction and de-spatialization of the primary meaning. Abstracting and de-spatialization of the primary meaning is a process started in Ancient Persian, when / bær/ had a partial tendency to express the concept of "based on, according to", in addition to "above and on" and in each era, its function and consequently, the number of the peripheral concepts that it represents has increased. So that in Modern Persian, scholars such as Khanlari, Anvari, and Givi have given up to ten different meanings for this preposition, which in other dictionaries also grow to twenty. According to the principled polysemy theory, the distinct meanings of

a word should be independent of the context in which they are used and independent of the semantic influence of adjacent lexical elements. Considering this principle, regardless of the context-dependent meanings given in the dictionaries in the entry of /bær/, the context-independent meanings, except the primary meaning, semantically overlaps with one of the six radial concepts stated for /bær/.

Considering the efficiency of the principled polysemy theory of Tyler and Evans in determining the polysemy of prepositions, which is semantically one of the most complex categories of language, it can be a suitable basis for writing a dictionary and compiling a comprehensive and accurate list of words of a language.

4. Conclusion

Using the Principled Polysemy theory in determining the primary meaning and radial concepts of /bær/ (on) has shown that “over and on” is the primary meaning of /bær/. Following some mechanisms such as abstraction, changing the relationship between the landmark and the trajectory, and focusing on each segment of configuration elements of proto-scene, six distinct meanings have been formed for /bær/, which are: 1- causality 2- duty and responsibility, confrontation and opposition 3- accumulation 4-concomitance and companionship 5- conformity and compatibility. Changing the relationship between the landmark and the trajectory and abstraction of the primary meaning are the main mechanisms in forming the radial categories in a way that four of these six distinct concepts, i.e., causality, duty and responsibility, confrontation and opposition, as well as conformity and compatibility, are the result of abstraction and non-spatialization of the primary meaning. Accumulation and companionship originate from changing the relationship between spatial elements, i.e., the landmark and the trajectory.

Keywords: preposition, principled polysemy, cognitive linguistics, semantic network

How to cite: Darvishi Rokni, Nazanin., & Golfam, Arsalan. (2023). An inquiry into the polysemy of the preposition "bær" (on) in the framework of cognitive semantics. *Journal of Iranian Studies*, 22(43), 415-452. <http://doi.org/10.22103/JIS.2023.19965.2367>

جستاری در چندمعنایی حرف اضافه «بر» در چهارچوب معنی‌شناسی شناختی*

(علمی-پژوهشی)

ارسالان گلفام^۱

نازنین درویشی رکنی (نویسنده مسئول)^۲

چکیده

از فارسی باستان تاکنون، همواره یکی از کارکردهای دستوری و معنایی «بر» کارکرد حرف اضافه‌ای بوده است. در این پژوهش چندمعنایی حرف اضافه «بر» از منظر معناشناسی واژگانی شناختی و بر پایه روش «چندمعنایی قاعده‌مند» تایلر و ایوانز (۲۰۰۱ و ۲۰۰۳) بررسی می‌شود. هدف این پژوهش تعیین معنای مرکزی و تبیین شبکه معنایی حرف اضافه «بر» و بررسی نقش عناصر فضایی و غیر فضایی در شکل‌گیری مفاهیم حاشیه‌ای آن است. داده‌های این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی از لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ سخن استخراج شده‌اند. نتایج تحلیل‌ها نشان می‌دهد که مفاهیم متمایز «بر» به شکلی نظام‌مند برگرفته از معنای مرکزی «بالای، روی» هستند. این مفاهیم عبارت‌اند از: علیت، وظیفه و مسئولیت، تقابل و ضدیت، انباشتگی، ملازمت و همراهی، مطابقت و سازگاری. فرآیندهای انتزاع، تغییر رابطه نقطه متحرک و مکان‌نما و هم‌چنین تمرکز بر

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۰۳ تاریخ ویرایش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۱۴ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۱۶

DOI: 10.22103/JIS.2023.19965.2367

مجله مطالعات ایرانی، سال ۲۲، شماره ۴۳، شهریور ۱۴۰۲، صص ۴۱۵-۴۵۲

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: golfamarsalan@gmail.com

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد گروه زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه:

nznn.darvishi@gmail.com

هریک از عناصر ترکیب‌بندی صحنه بنیادین از عوامل ایجاد مفاهیم حاشیه‌ای هستند و فرآیند انتزاع و غیرفضایی شدن مفهوم مرکزی مؤثرتر از سایرین عمل کرده است.

واژه‌های کلیدی: حرف اضافه، چندمعنایی قاعده‌مند، زبان‌شناسی شناختی، شبکه معنایی

۱. مقدمه و بیان مسئله

در معناشناسی واژگانی (lexical semantics)، پدیده چندمعنایی (polysemy) یکی از حوزه‌های مناقشه برانگیز است. چندمعنایی زمانی اتفاق می‌افتد که یک واژه چند معنای مجزا، ولی مربوط به هم داشته باشد (Tyler & Evans, 2004). معنا در دوره‌های مختلف یک زبان امری بی‌تغییر و ایستا، قراردادی، تصادفی و پیش‌بینی‌ناپذیر نیست. نگاه زبان‌شناسی صورت‌گرا به چندمعنایی ظاهری و ناکارآمد است؛ به طوری که معانی در مدخل‌های واژگانی خلاصه و با توجه به کاربرد یا بافت و گروهی از عوامل واژگانی زایشی بیان می‌شوند. در مقابل، رویکرد شناختی (cognitive approach) چندمعنایی را با استفاده از نظریه سرنمون (prototype) النور رُش (Rosch, E) (۱۹۷۵، ۱۹۷۸) تبیین می‌کند. در این رویکرد چندمعنایی حاصل ساز و کاری است که معانی متفاوت، اما مرتبط یک واژه را پیرامون یک معنای کانونی (Proto-scene) و در قالب یک شبکه معنایی (Semantic network) سازمان می‌دهد. بر این اساس، می‌توان با تعریفی مبتنی بر شناخت و آزمون‌پذیر، چندمعنایی واحدهای زبانی را سامان داد.

حروف اضافه عناصر واژگانی‌ای هستند که مفاهیم گسترده‌ای را پوشش می‌دهند. تصور ارجاعی بودن معنا و رابطه یک‌به‌یک عناصر واژگانی و واقعیت‌های جهان، مانع ارائه تحلیلی دقیق از معانی حروف اضافه می‌شد؛ اما در زبان‌شناسی شناختی تبیین معنای حروف اضافه به یکی از اصلی‌ترین مباحث تبدیل شد (زاهدی و محمدی زیارتی، ۱۳۹۰؛ Sandra & Rice, 1995). «چندمعنایی قاعده‌مند» (principled polysemy) تایلر و ایوانز (Tyler, A. & Evans, V) (۲۰۰۱ و ۲۰۰۳) به دلیل ارائه نسخه‌ای تعدیل‌شده از اصول کاربردی در تعیین معانی متفاوت واژگان چندمعنا، به‌خصوص حروف اضافه یکی از روش‌های کارآمد برای تبیین چندمعنایی این دسته از واژگان است. در این روش با اصول مشخص و ثابتی

معنای اولیه و معانی متمایز حرف اضافه تعیین، سپس تمام معانی در یک خوشه و پیرامون معنای اولیه ترسیم می‌شوند و شبکه معنایی آن را تشکیل می‌دهند.

هدف از این پژوهش تبیین معنای سرنمونی و شبکه معنایی حرف اضافه «بر» با تکیه بر شواهد تاریخی و معاصر و بررسی نقش عناصر فضایی (spatial) و غیر فضایی (non spatial) در شکل‌گیری مفاهیم حاشیه‌ای آن است. در این پژوهش توصیفی-تحلیلی، داده‌ها برگرفته از لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ سخن هستند که در چهارچوب نظریه چندمعنایی قاعده‌مند، با رویکرد معناشناسی شناختی مطالعه می‌شوند. یافته‌های این پژوهش در تدوین فرهنگ‌های نوین زبان‌شناختی و تعیین و ادراک حدود معنایی و کاربردی حروف اضافه راهگشا خواهد بود. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که معنای سرنمونی حرف اضافه «بر» چیست و چه مفاهیم متمایزی بر اساس آن شکل گرفته است؟ و همچنین، عناصر فضایی و غیر فضایی چه نقشی در شکل‌گیری مفاهیم متمایز حرف اضافه «بر» دارند؟

در ادامه پیشینه‌ای از مطالعات انجام‌شده درباره معناشناسی حروف اضافه ارائه می‌شود و پس از معرفی چهارچوب نظری پژوهش، داده‌ها برای پاسخ به پرسش‌ها بررسی می‌شوند و سپس نتایج حاصل از بررسی بیان می‌شوند.

۱-۱. پیشینه تحقیق

پس از فراگیر شدن رویکرد شناختی در مطالعات معنی‌شناسی، حروف اضافه به‌عنوان واحدی معنایی مورد توجه قرار گرفتند. بروگمن و لیکاف (Brugman C. & Lakoff, G) برای نخستین بار حروف اضافه را به طور نظام‌مند در چارچوب شناختی بررسی کردند. لیکاف (۱۹۸۷: ۴۲۰-۴۴۰) ابتدا مطالعه بروگمن (۱۹۸۱) درباره حرف اضافه *over* را نقل می‌کند و سپس، تبیین خود را ارائه می‌دهد. وی معتقد است که ترکیب دو معنای *across* و *above* تشکیل‌دهنده معنای مرکزی *over* است. این معنا یک معنای حرکتی است و وجود مسیر را لازم می‌داند. لیکاف (۱۹۸۷) همچنین، به دشواری توصیف حروف اضافه اشاره می‌کند و دلیل آن را کثرت معانی آن‌ها می‌داند. دیرون (Dirven, R) (۱۹۹۳) بیان

می‌کند که حروف اضافه تجرباً ما از مکان فیزیکی را شکل می‌دهند. این مسئله تعیین‌کننده مفاهیم خاص زبانی‌ای است که در ذهن شکل می‌گیرد و بسط معانی حروف اضافه از فضای فیزیکی به حوزه‌های انتزاعی اتفاقی نیست، بلکه سیری تدریجی دارد. در سال ۲۰۰۱ تایلر و ایوانز در مقاله‌ای انتقادی بیان کردند که رویکردهای پیشین نمی‌توانند میان عبارت زبانی و اطلاعات دانش‌نامه‌ای مرتبط با آن تمایز ایجاد کنند. آن‌ها در پژوهش بعدی خود (در سال ۲۰۰۳) با بررسی چندمعنایی حرف اضافه *over* دریافتند تعیین مفهوم اولیه یک حرف اضافه از قواعد خاصی پیروی می‌کند و سایر مفاهیم آن نیز با اصول شناختی محدودی، از مفهوم اولیه مشتق می‌شود. آن‌ها امید داشتند روش پیشنهادی‌شان برای حرف اضافه، در درک بهتر چندمعنایی سایر مقولات زبانی راهگشا باشد. واندرگات (Van der Gucht, F) و همکاران (۲۰۰۷) در مقاله‌شان تصریح می‌کنند که بعد از مطالعه چندمعنایی در بافتی تاریخی، شایستگی‌های مدل تایلر و ایوانز بیشتر مشخص می‌شود.

در پژوهش‌های ایرانی، گلفام و دیگران (۱۳۸۸) حرف اضافه «از» را از دو منظر شناختی و سنتی مطالعه کردند و نشان دادند که معنی‌شناسی شناختی با ارائه شبکه معنایی بر مبنای نوع نخست و تبیین روابط مفهومی این معانی، روش کارآمدتری است. گلفام و یوسفی‌راد (۲۰۱۰) با بررسی حرف اضافه «در/ توی» کارآمدی رویکرد شناختی در تبیین حروف اضافه مکانی را نیز نشان داده‌اند. سراجیان اردستانی (۱۳۸۹) چندمعنایی «از» را براساس مدل چندمعنایی قاعده‌مند بررسی کرده و «بیان منشأ چیزی» را به عنوان مفهوم پیش‌نمونه آن در نظر گرفته است. او نگاهت استعاری را یکی از فرآیندهای مؤثر در معانی متمایز «از» می‌داند. اسدی (۱۳۸۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود چندمعنایی «روی» را با همین رویکرد بررسی کرده است. بنابر یافته‌های او «روی» دارای پنج معنی مختلف است که همه از یک معنی مشتق شده‌اند و شبکه‌ای پیوسته را می‌سازند. زاهدی و محمدی زیارتی (۱۳۹۰) در پژوهشی توصیفی-تحلیلی و پیکره‌بنیاد، مفهوم پیش‌نمونه و مفاهیم متمایز «از» را مشخص و شبکه معنایی آن را که معانی مستقیم، غیرمستقیم، عینی و انتزاعی را در خود دارد، ترسیم کردند. مختاری و رضایی (۱۳۹۲) شبکه معنایی «با» را بررسی

کردند و دریافتند که مفاهیم گوناگون «با» در قالب خوشه‌های معنایی توافقی، تقابلی و وضعیتی، پیرامون معنای سرنمونی «مجاورت و همراهی» در قالب ساختاری شعاعی قرار گرفته‌اند. خانزاده (۱۳۹۲) با همین رویکرد، چندمعنایی چند حرف اضافه مکانی از جمله «روی» را بررسی کرده‌است. نگارنده صحنه نخستین «روی» را سطح در نظر گرفته است که مفاهیم متمایز بالا و مجاورت، کنترل، پوشش و بررسی از آن مشتق می‌شوند. نتایج نشان می‌دهد که کاربردهای مجازی حروف اضافه، معانی استعاری را بر معنای صریح آن‌ها می‌افزاید. دانشور کشکولی، عموزاده و رضایی (۱۳۹۵) ابعاد معنایی واژه «زیر» را با مدل چندمعنایی قاعده‌مند به هدف ارزیابی این مدل، به‌ویژه جایگاه نظری آن در مطالعه چندمعنایی حروف مطالعه کردند. چنگیزی (۱۳۹۷) با رویکردی در زمانی نقش‌های معنایی «از»، ریشه و تحول معنایی آن را از فارسی باستان تا امروز بررسی کرده‌است. براساس نتایج، در فارسی معاصر، «از» نقش‌های معنایی ابزار، جنس، سبب، خاستگاه، جدایی، عامل، مقایسه، جزء و کل، جنبه و مسیر را برعهده دارد که برخی از ابتدا جزو کارکردهای آن بوده‌اند و برخی دیگر در دوره‌های بعدی افزوده شده‌اند. عبدالکریمی و چنگیزی (۱۳۹۸) در بررسی معنای «با» از دیدگاه تاریخی، با استناد به چندمعنایی روند دستوری‌شدگی آن را مطالعه کردند. نگارندگان شانزده نقش معنایی برای «با» شناسایی کردند که گروهی حاصل گسترش معنای اولیه و گروهی نتیجه دستوری‌شدگی ثانویه آن هستند.

با وجود کاربرد گسترده حرف اضافه «بر»، چه به عنوان حرف اضافه و چه در ساختار ترکیب‌های اسمی و فعلی گوناگون، تا کنون پژوهش مستقلی درباره دلالت‌های معنایی آن انجام نگرفته است. همچنین، برخلاف اغلب مطالعات معناشناختی در زبان‌شناسی، شواهد این پژوهش منحصر به کاربرد حرف اضافه «بر» در فارسی معاصر نیست و شواهد زبانی تاریخی را نیز پوشش می‌دهد.

۱-۲. مبانی نظری

۱-۲-۱. معنی‌شناسی شناختی

براساس پژوهش‌های شناختی، درک زبان و جنبه‌های دیگر تفکر از فرآیندهای شناختی یکسانی بهره می‌گیرند (تیلور و لیتل مور، ۱۳۹۶: ۲۱). اصطلاح «معنی‌شناسی شناختی» (cognitive semantics) را نخستین بار لیکاف (۱۹۸۸) مطرح کرد. درک گیرارتز (Dirk Geeraerts) (۲۰۰۶: ۴-۶) چهار وجه تمایز رویکرد شناختی از سایر دیدگاه‌های مطالعه معنی را چنین برمی‌شمرد:

اصل اول: معنای منظری (perspectival) زبان. این اصل نقش مشاهده‌کننده در صحنه رویداد را مهم می‌شمارد که در نتیجه آن، معنای زبانی ثابت و از پیش تعیین شده نیست. اصل دوم: معنای پویا (dynamic) و قابل انعطاف (flexible) زبان. از آنجا که زبان باید جهانی را مفهوم‌سازی کند که دائم تغییر می‌کند، پس معنای زبانی نیز چون جهان پویا است.

اصل سوم: درک دانشنامه‌ای (encyclopedic) معنا. معنایی که انسان با آن سر و کار دارد، نمی‌تواند جدا از جهان به عنوان حوزه‌ای مستقل در ذهن در نظر گرفته شود؛ پس معنای زبانی با تجربه فیزیکی و اجتماعی ما در تعامل است.

اصل چهارم: معنای زبانی براساس کاربرد عینی و تجربه به دست می‌آید و تمایز میان زبان (language) و گفتار (parole) سوسور در آن وجود ندارد.

بیشتر مسائلی که در قالب این رویکرد بررسی می‌شوند، با محوریت مفاهیمی بنیادین چون تعبیر (construal)، منظر یا زاویه دید، طرحواره (schema)، استعاره (metaphor)، مقوله‌بندی (categorization)، شبکه معنایی (semantic network) و چندمعنایی هستند.

۱-۲-۲. چندمعنایی

ساختار واژگانی در رویکرد شناختی پر از جزئیات است و تک‌معنایی جایی در آن ندارد. فوکونیه و ترنر (۲۰۰۲: ۸۰) معتقدند چندمعنایی پدیده‌ای تصادفی در زمانی (diachronic) یا هم‌زمانی (diachronic) نیست، بلکه نمود اصلی انعطاف و انطباق‌پذیری است. ایوانز و گرین (۲۰۰۶: ۳۳۱-۳۳۰) به نقل از بروگمن (۱۹۸۱) و بروگمن و لیکاف

(۱۹۸۸) و لیکاف (۱۹۸۷) چندمعنایی واژه *over* را بررسی و ادعا می‌کنند که کلمه *over* مقوله‌ای است متشکل از چند معنای متفاوت، نه یک مفهوم تک‌معنای انتزاعی واحد. این سخن حاصل این باور است که چندمعنایی بازتاب سازمان مفهومی (conceptual organization) در سطح نمود ذهنی است و پدیده‌ای ظاهری نیست.

۱-۲-۲-۱. خطای چندمعنایی

ساندرا (۱۹۹۸) با انتقاد از این که برخی پژوهشگران در ارائه مدل‌های شبکه معنایی، قایل به هیچ‌گونه محدودیتی در روش تعیین مفاهیم واژه نیستند، خطای چندمعنایی را گوشزد کرد. طبق این خطا، پژوهشگر در بیان مفاهیم واژه به اندازه‌ای اغراق می‌کند که شبکه معنایی ارائه شده دیگر انتزاعی‌تر از آن است که بازنمود ذهن گویشوران زبان باشد. در بررسی معنای حروف اضافه در چارچوب شناختی به دو مسئله اساسی توجه شده است: اول این که معنای حرف اضافه‌ای به عنوان یک معنای هسته‌ای بررسی می‌شود (Navarro Ferrando, 2000) و همه کاربردهای یک حرف اضافه به آن ختم می‌شود (Leech, 1969؛ Bennet, 1975) و بافت‌ها، اختلاف‌های جزئی میان معانی مختلف تخصیص داده شده به حرف اضافه را آشکار می‌سازد، اما معنای هسته‌ای همچنان در همه بافت‌ها حضور دارد (Miller & Johnson-Laird, 1976؛ Herskovits, 1986).

دومین مسئله این است که حروف اضافه از نمونه‌های بارز چندمعنایی واحدهای زبانی هستند که همواره یکی از معانی آن‌ها سرنمون محسوب می‌شود (Navarro Ferrando, 2000). سرنمون را نظامی مبتنی بر قانون برتری تعیین می‌کند (Cienki, 1989). معانی مختلف یک حرف اضافه نیز از یک طرحواره مفهومی پایه مشتق می‌شود که این اشتقاق به وسیله برخی شباهت‌های خانوادگی و تبدیل طرحواره‌های مفهومی به یکدیگر صورت می‌گیرد (Brugman, 1981؛ Lakoff, 1987؛ Cuyckens, 1995؛ Navarro Ferrando, 1998).

۱-۲-۲-۲. شیوه‌ای قاعده‌مند برای تعیین معانی متمایز یک حرف اضافه

از میان تمام روش‌های تبیین چندمعنایی حروف اضافه، روش «چندمعنایی قاعده‌مند» که تایلر و ایوانز آن را پیشنهاد کرده‌اند، دارای برتری نسبی است؛ چرا که با ارائه اصول معینی برای تشخیص چندمعنایی از تعمیم‌های افراطی و سلیقه‌ای جلوگیری می‌کند. بر اساس این رویکرد، مفهوم اولیه حروف اضافه طبق قواعدی تعیین پذیر بوده و مفاهیم متمایز به‌طور قاعده‌مند از آن مشتق می‌شوند. مفاهیم متمایز به همراه مفهوم اولیه، یک شبکه معنایی تشکیل می‌دهند که در آن مفهوم اصلی در مرکز قرار می‌گیرد و مفاهیم متمایز برگرفته از آن، به‌شکلی نظام‌مند در ارتباط با معنای اولیه هستند (Tyler & Evans, 2003; 9-107).

۱-۲-۳. روش‌های تعیین مفهوم اولیه

تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) معتقدند گویشوران از یک صورت زبانی خاص برای برانگیختن معانی جدید استفاده می‌کنند که حاصل درک ارتباط میان کاربردهای جدید و مفاهیم مرتبط با صورت مورد نظر است. به دلیل عدم کفایت شم زبانی و پرهیز از دل‌خواهی بودن، در این مدل انتخاب معنای اولیه بر پایه‌های زبانی زیر استوار است:

الف) نخستین معنای ثبت شده (earliest attested meaning): با پذیرفتن این که روابط فضایی مفهومی شده در طول تاریخ دچار تغییرات قابل توجهی نخواهند شد، اولین معنای ثبت شده در تاریخ زبان را می‌توان به‌عنوان مفهوم اولیه برگزید.

ب) برجستگی معنی در شبکه معنایی (predominance in the semantic network): منظور این است که همواره بخشی از معنای مفهوم اصلی در دیگر مفاهیم متمایز واژه وجود دارد.

پ) استفاده در ساخت‌های ترکیبی (use in composite forms) (ترکیب‌پذیری): در میان کاربردهای گوناگون در شبکه معنایی هر حرف اضافه، معنایی که در لغات مرکب حاوی آن حرف اضافه به کار می‌رود، می‌تواند به‌عنوان گزینه‌ای برای انتخاب معنای سرنمونی به حساب آید.

ت) روابط با سایر حروف اضافه: برخی از حروف اضافه در زبان مجموعه‌ای ترکیبی (compositional set) می‌سازند که هر جزیی جنبه‌ای خاص از فضا را توضیح می‌دهند. به این مجموعه‌ها، مجموعه‌های تقابلی (contrastive set) می‌گویند. آن مفهومی که عضوی از یک مجموعه تقابلی است، می‌تواند به عنوان مفهوم اصلی در شبکه معنایی انتخاب شود. ث) پیش‌بینی‌های دستوری (grammatical prediction): وقتی تشخیص می‌دهیم که معانی متمایز در طی زمان، از یک معنی مشتق شده و پس از روزمره شدن معنا، تبدیل به جزیی از شبکه معنایی واژه شده‌اند، می‌توان پیش‌بینی کرد که تعدادی از مفاهیم شبکه معنایی به صورت مستقیم و برخی غیر مستقیم از مفهوم اولیه مشتق شده‌اند (Tyler & Evans, 2003; 45-47).

۱-۲-۴. روش‌های تعیین معانی متمایز

در مدل چندمعنایی قاعده‌مند دو معیار برای تعیین معانی متمایز یک حرف اضافه وجود دارد:

الف) اگر حرف اضافه شامل مفهومی اضافی باشد که در بقیه معانی آشکار نباشد، آن معنا، معنای متفاوتی است. این مفهوم متمایز یا باید معنایی غیر فضایی داشته باشد، یا حاصل تغییر رابطه نقطه متحرک و مکان‌نما باشد.

ب) معنای متفاوت نباید از سایر مفاهیم مشتق شود و باید مستقل از بافت باشد (Ibid; 105).

۱-۲-۵. صحنه بنیادین

در این مدل، گسترش معنا در یک شبکه بر پایه مفهوم «صحنه بنیادین» (proto-scene) است. صحنه بنیادین بازنمودی انتزاعی از ترکیب فضایی بین دو یا چند چیز است که مکرر در جهان خارج اتفاق می‌افتد (Ibid; 52). تمام معناهای متمایز یک واژه در تعامل با صحنه بنیادین است (Ibid; 98). صحنه بنیادین نمونه ملموس‌تر از معنای اولیه (primary meaning) یک واژه چندمعنا است که معناهای دیگر در شبکه معنایی به طور قاعده‌مند از آن منشعب شده باشند.

اجزای تشکیل دهنده صحنه بنیادین عبارت‌اند از: ۱) نقطه متحرک (۲) مکان‌نما (۳) رابطه فضایی-مفهومی (conceptual spatial relation) که ارتباط مکان‌نما و نقطه متحرک را نشان می‌دهد. این اجزا، عناصر ترکیب‌بندی (configuration elements) هستند. در کنار این عناصر، عناصر کاربردی (functional elements) رابطه تعاملی بین مکان‌نما و نقطه متحرک را در یک ترکیب‌بندی مکانی خاص منعکس می‌کنند. هر صحنه می‌تواند زمینه پدید آمدن چندین عنصر کاربردی باشد؛ زیرا معمولاً تجربه ما از فضا جنبه‌های گوناگون دارد (Ibid; 110-112).

۲. بحث و بررسی

برای تحلیل شبکه معنایی حرف اضافه «بر» ابتدا سیر تحول واژگانی، معنایی و دستوری آن در فارسی باستان، میانه و نو ارائه و طرحواره مربوط به آن رسم می‌شود. سپس، معانی ذیل مدخل «بر» در لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ سخن به همراه مثال ذکر می‌شود. در ادامه بر پایه معانی ارائه شده و مدل چندمعنایی قاعده‌مند به تعیین صحنه نخستین، معنای سرنمونی و مفاهیم حاشیه‌ای «بر» با رسم شبکه معنایی می‌پردازیم.

بر اساس نظر بیکس (۱۳۸۹: ۳۳۵)، حروف اضافه برگرفته از قیده‌ها هستند. او می‌گوید: «پیش‌واژه‌ها (حروف اضافه) و پیشوندهای فعلی زبان‌های دوره‌های بعد [از هند و اروپایی آغازی]، همه در زبان‌های هند و اروپایی آغازی قید بودند و خود هند و اروپایی هیچ پیش‌واژه یا پیشوند فعلی نداشت». طبق گفته سوکولوف (۱۳۷۰: ۸۲) چون قیده‌های زبان هند و اروپایی آغازی در دوره‌های بعدی مانند اوستایی، به شکل حروف اضافه درآمده‌اند، بخشی از اهمیت خود را از دست داده‌اند؛ بنابراین، تاحدودی می‌توانیم حروف اضافه را جزو قیده‌ها بدانیم.

۲-۱. سیر تحول تاریخی «بر»

تحول ساختار تکواژ دستوری «بر» در زبان‌های ایرانی به شکل زیر است:

فارسی باستان: *upariy* «روی، بالای»، اوستایی: *upairi* < فارسی میانه: *abar* «روی، فراز» < فارسی نو: ابر، بر. در سانسکریت: *upāri* «بالای، روی» است و همگی از هند و اروپایی: *upéri** مشتق شده‌اند (حسن دوست، ۱۴۰۰، ج ۱: ۱۸۳).

upariy در فارسی باستان، قید است که به عنوان حرف اضافه و پیشوند فعلی هم به کار می‌رود (ابوالقاسمی، ۱۳۷۵: ۲۵۱) و به عنوان قید بیانگر مفهوم «در بالا، بالای» است (کنت، ۱۳۸۴: ۲۳۲؛ Reichelt, 1968: 224). در فارسی باستان حالت‌های اسم، نقش آن را در جمله مشخص می‌کنند، اما حروف اضافه گاهی با قرار گرفتن کنار اسم‌ها در تعیین نقش دخالت دارند (ابوالقاسمی، ۱۳۷۵: ۲۷۸)؛ از این رو می‌توان گفت در فارسی باستان حرف‌های اضافه یا عامل‌ها در حالت‌دهی به اسم مربوط به خود که به آن معمول می‌گویند، دخالت می‌کنند. *upariy* به عنوان حرف اضافه در فارسی باستان، پیش از اسم خود می‌آید (کنت، ۱۳۸۴: ۲۹۶) و به معنی «بالای» با گرایشی جزئی به مفهوم «بنا بر، مطابق با» است (همان: ۲۹۷).

در اوستایی *upairi* حرف اضافه و عامل حالت مفعولی و مفعولی‌فیه است (ابوالقاسمی، ۱۳۷۵: ۲۷۶) به این معنی که نشان‌دهنده زمان و مکان انجام کار است (همان: ۲۸۱).

upairi در دوره میانه به شکل *abar* درآمده است. در فارسی میانه اسم حالت صرفی خود را از دست می‌دهد و حرف اضافه نقش اسم در جمله را مشخص می‌کند (همان: ۲۷۸). راستارگویوا (۱۳۴۷: ۱۸۶-۱۸۵) موارد کاربرد *abar* را بالای چیزی، چیز مورد تمایل، شخص زیر دست و تحت تسلط و اشاره به موضوع مورد بحث بیان می‌کند.

abar به صورت‌های «آبر»، «بر»، «ور» به فارسی دری رسیده است. «بر» رایج‌ترین کاربرد این حرف اضافه در فارسی نو است (ابوالقاسمی، ۱۳۷۵: ۲۸۲).

خانلری موارد استفاده از «بر» را چنین برمی‌شمرد (خانلری، ۱۳۷۲: ۲۳۴-۲۳۳): ۱- روی یا بالای چیزی ۲- سوی، جانب، نزد ۳- مقابل، برضد ۴- مفهوم «عهده» ۵- درباره، در حق ۶- به جای «از» ۷- اندازه و مقدار ۸- مفهوم «نسبت به» و «درباره»

گیوی و انوری به عنوان موارد کاربرد «بر»، معانی «وجوب و لزوم» و «بیان ترتیب و پیاپی بودن چیزی در میان دو کلمه مکرر» را نیز افزودند (انوری و گیوی، ۱۳۷۲، ج ۲: ۲۶۹-۲۷۰).

«کلمه «بر» در فارسی دری دو اصل متفاوت دارد که برحسب آن به دو معنی مختلف به کار می‌رود و گاهی این دو معنی با هم می‌آمیزد که موجب تردید یا اشتباه پژوهندگان می‌شود. کلمه اول که در اوستایی *varah* و در پهلوی *var* به معنی «سینه» و «آغوش» است. کلمه دوم که اینجا مورد بحث ماست، حرف اضافه است که در فارسی دری به صورت پیشوند هم به کار می‌رود» (خانلری، ۱۳۶۵، ج ۳: ۳۳۶).

روی هم رفته «بر» در فارسی باستان نشان‌دهنده مکان انجام کار است؛ یا به شکل قید در معنی «در بالای، بالای»، یا حرف اضافه مفعولی به معنای «بالای، روی، مطابق». در فارسی میانه علاوه بر معانی ذکر شده در فارسی باستان، از طریق انتزاعی شدن معنای عینی و مجاز بر مفاهیم دیگری نیز دلالت می‌کند. مفهوم «روی و بالای چیزی» در فارسی نو حفظ می‌شود که بر همین مبنا مفاهیم انتزاعی، مجازی و استعاری دیگری نیز پیرامون آن شکل گرفته است.

«بر» در سیر تاریخی خود یک مفهوم اصلی دارد که در همه معانی آن حاضر است. این مفهوم اصلی یا ناظر است بر «قرار داشتن چیزی بر فراز چیز دیگر بدون برخورد فیزیکی»، یا «قرار داشتن چیزی روی دیگری طوری که بین دو شیء برخورد فیزیکی وجود داشته باشد». بر این اساس، طرحواره این حرف اضافه را می‌شود به شکل زیر رسم کرد:

شکل ۱-۲ طرحواره حرف اضافه «بر»

۲-۲. معانی برگرفته از پیکره‌ها (لغت‌نامه دهخدا - فرهنگ سخن)

۱-۲-۲. لغت‌نامه دهخدا

در لغت‌نامه دهخدا شانزده معنی برای «بر» ذکر شده‌است و برای هر معنی شواهدی از متون قدیم و معاصر ارائه شده است که در قالب جدول (۱-۴) به آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۱-۲ معانی حرف اضافه «بر» در لغت‌نامه دهخدا

ردیف	معنی	مثال
۱	بلندی، بالا، بالای، روی، سر، پایین، زیر	«گه بر آن کندز بلند نشین / گه در این بوستان چشم گشای» (رودکی)
۲	بر سر فعل می‌آید و معنی ضد و خلاف را می‌افزاید.	-چیدن/ برچیدن
۳	باز	-برگشتن = بازگشتن
۴	حرف اضافه «از»	«او کشت و برز این همه ناحیت‌ها بر آب رود مرو است» (حدود العالم). - اندر ساعت فرمان داد تا بر میان دونیم کردند» (تاریخ سیستان).
۵	«با»	- «و آن سرهنگ و عیاران که سلطان محمود ایشان را بر خویشتن برده بود، بازآمدند» (تاریخ سیستان).
۶	پیشوند صفت‌ساز	- برکمال - برحق
۷	«به»، کلمه موصول به معنی به، بر، با، باز، فرا	- جا بر جا = جا به جا - برقرار سابق = به قرار سابق
۸	تا، به مسافت، به فاصله	«نشست از بر رخس برسان پیل / خروشیدن اسب شد بر دو میل» (فردوسی)
۹	«در»	«سر به بالین چون نهد آن را که دردی در دل است / خواب شیرین چون کند آن را که شوری بر سر است» (میررضی آرتیمانی)
۱۰	برای، بهره، پی	- «ای غافل از شمار چه پنداری / کت خالق آفرید نه بر کاری» (رودکی) - «این جهان بر کسی نخواهد ماند / تا جهان بُد، نَبُد مگر زینسان» (بوعلی سیمجور)
۱۱	موافق، بر طبق، مطابق، برابر	«چون بر این جمله باشد، این کار به صلاح بازآید» (تاریخ بیهقی)
۱۲	میان، بین	«تا مال تفرقه کردند بر ضعفا و اهل بیوتات که حال ایشان تباہ گشته بود» (تاریخ سیستان).
۱۳	علیه، به ضرر	«ابلیس بدین سخن حجت بر خویشتن آورد» (ترجمه تفسیر طبری). - «ایشان را گفت روزگار چنین نماند یک‌چندی بر ما بود از ایشان و اکنون از ما بر ایشان است» (مجمل التواریخ).
۱۴	به عهده، در وجوب و لزوم به کار رود.	«بر تو چه به‌جز بدیهه مردن / بر من چه به‌جز درود و

تکبیر (سوزنی)		
به سر	۱۵	- «سبزوار شهرکی است خرد بر راه ری» (حدود العالم).
پیایی بودن و ترتیب	۱۶	- پدر بر پدر

۲-۲-۲. فرهنگ سخن

در این فرهنگ بیست معنی برای «بر» آورده شده است.

جدول ۲-۲ معانی حرف اضافه «بر» در فرهنگ بزرگ سخن

ردیف	معنی	مثال
۱	قرار گرفتن چیزی روی چیز دیگر یا در بالای آن بودن را نسبت به دیگری بیان می‌کند؛ بالای روی	- «سرت را به نرمی بر بالین گذاشته‌ام» (خانلری).
۲	تقابل، در مقابل، در برابر	- تیم ما یک بر صفر بازی را برد.
۳	نسبت به	- بر من خشم گرفت.
۴	ضرورت و ایجاب، برعهده، برذمه	- بر شماست که بروید.
۵	متمم بعضی فعل‌ها در معنای خاص و بعضی کلمه‌های دیگر با «بر» می‌آید.	- چیره شدن بر: «بیماری سختی بر او چیره شد» (نقیسی) - دلالت داشتن بر: «آثار صنعتی دلالت بر هنرپروری ایشان ندارد؟» (فروغی). - رحم کردن بر: «... / رحم کن بر جان خود پرهیز کن از تیر ما» (حافظ).
۶	بر سر اسم می‌آید و صفت می‌سازد.	- بردوام - برقرار
۷	بر سر فعل می‌آید و معمولاً مفهوم جدیدی به آن می‌افزاید.	- برآوردن - برنهادن
۸	در موردی که امروزه اغلب «به» به کار می‌رود.	- «نگاهی بر آسمان کرد» (نقیسی). - «فردوسی شاهنامه به شعر کرد و بر نام سلطان محمود کرد» (تاریخ سیستان).
۹	موافق؛ مطابق؛ سازگار با	- «مه فشانند نور و سگ عوعو کند / هرکسی بر خلقت خود می‌تند» (مولوی)
۱۰	به دنبال یکدیگر بودن و توالی را می‌رساند.	- «پدر بر پدر تا پسر بر پسر / مبادا که این گوهر آید به سر» (فردوسی)
۱۱	میان دو کلمه همسان برای مبالغه و تأکید می‌آید.	- «نشسته چو تابان سهیل یمن / سر جعد زلفش شکن بر شکن» (فردوسی)
۱۲	به طرف؛ به جانب؛ به سوی.	- «سپاس از تو ای دادگر یک خدای / جهان‌دار و بر نیکوی رهنمای» (فردوسی)

۱۳	برای بیان ملازمت و داشتن چیزی به کار م‌رود.	-بر این زادم و هم بر این بگذرم/ چنان دان که خاک پی حیدرم» (فردوسی)
۱۴	به علت؛ به دلیل	-بدو گفت از این پس مرا بر گناه/ نگیرد خداوند خورشید و ماه» (فردوسی)
۱۵	دربارۀ؛ در مورد	-.../ سعدی غزل نگوید جز بر چنین غزالی» (سعدی)
۱۶	به وسیلۀ؛ به واسطۀ	-جنگی پیوستند چنان که آسیا بر خون بگشت» (بیهقی).
۱۷	در موردی که امروزه «در» به کار می‌رود.	-تو چراغی نهاده بر ره باد...» (سعدی)
۱۸	در موردی که امروزه «از» به کار می‌رود.	-در گنج بگشاد و دینار داد/ بر امروز و فردا نیامدش یاد» (فردوسی)
۱۹	در موردی که امروزه «با» به کار می‌رود.	-رای زد بر خوارزمشاه و اعیان لشکر در این باب» (بیهقی)
۲۰	به مقدار، به اندزۀ	-شنیدم که صاحب‌دلی نیک‌مرد/ یکی خانه بر قامت خویش کرد» (سعدی)

روش ارائه معنی در فرهنگ‌های بررسی شده بسیار مغشوش است و در ترتیب بیان معانی، از الگوی خاصی پیروی نمی‌شود، همچنین ملاکی برای ارائه معنی در اختیار نیست. از این رو نقش یا حالت دستوری تکواژ به جای یکی از معانی آن ذکر می‌شود. گاهی نیز معنای تکواژ با نقش دستوری آن ادغام شده و معنای بافت‌محور ارائه شده است. این فرهنگ‌ها براساس تغییر جایگاه تکواژ در ساختمان جمله، معانی متفاوتی برای آن قایل می‌شوند؛ در صورتی که آن معانی حاصل هم‌نشینی نحوی و تأثیر عناصر هم‌جوار هستند. ارائه معنای موردی، انبوهی از مفاهیم بی‌پشتوانه از نظر شاهد زبانی را در فرهنگ‌ها انبار می‌کند. در هر دو فرهنگ، گاهی شواهد یکسانی برای دو معنی متفاوت ارائه شده است که نشان می‌دهد این اختلاف معانی حاصل تفاوت در تعبیر است نه مفهوم تکواژ.

۲-۳. معنای سرنمونی «بر»

در اینجا براساس ملاک‌های تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) برای تعیین مفهوم اولیه، معنای سرنمونی «بر» را بررسی می‌کنیم.

الف) نخستین معنای ثبت شده: «بر» تکواژ گونه‌ای از شکل‌های باستانی خود است که به فارسی دری رسیده است. قدیمی‌ترین اسناد مکتوب در زبان‌های ایرانی که «بر» در آن آمده است، به فارسی باستان برمی‌گردد. این تکواژ در فارسی باستان و در حالت حرف

اضافه‌ای مفهوم «بالای» و به عنوان پیشوند مفهوم «روی» داشته است که می‌تواند قدیمی‌ترین معنای آن باشد (کنت، ۱۳۸۴: ۵۶۷).

ب) برجستگی معنی در شبکه معنایی: شبکه معنایی «بر» دو گروه معنایی دارد: گروه اول حاصل دلالت مکانی و عینی هستند که ناظر بر مفهوم «بالای، روی» است. دسته دوم حاصل دلالت انتزاعی هستند. انتزاعی‌سازی معنای مکانی به ما امکان می‌دهد که یک طرحواره ذهنی کلی برای آن در نظر بگیریم که مبنای خلق مفاهیم متمایزی قرار می‌گیرد. نمود انتزاعی «بر» القاکننده مفهوم تسلط و چیرگی است. از نظر شناختی بالا، برتر است؛ بدین گونه قرار گرفتن فیزیکی چیزی روی دیگری تداعی گر اعمال قدرت از طرف شیء بالایی است. این مفهوم به عنوان قسمتی از ساختار مفهومی در هر یک از معانی متمایز «بر» (علیت، وظیفه و مسئولیت، تقابل و ضدیت، انباشتگی، ملازمت و همراهی، مطابقت و سازگاری) خود را نشان می‌دهد. بدین ترتیب هم دلالت عینی و هم دلالت انتزاعی «بر» حاوی معنای «بالا، روی» است و در شبکه معنایی، برجسته است.

پ) استفاده در ساخت‌های ترکیبی: واژه‌هایی چون برپا، برتر، برجسب و... که امروزه از نظر ساختاری ساده هستند، از ترکیب «بر» با واژگان ساده دیگر حاصل شده‌اند و در فرآیند جوش خوردگی تبدیل به واژه ساده شده‌اند. در این واژه‌ها، «بر» مفهوم «بالا، رو» را به ترکیب می‌افزاید و حاصل آن مفهوم جدیدی است که «بالا، رو» بخشی از آن است. گاهی «بر» یکی از مفاهیم حاشیه‌ای خود را وارد معنا می‌کند که با دو استدلال می‌توان آن را توجیه کرد: ۱- تعداد واژه‌هایی که در ترکیبشان، «بر» با معنای «بالا، رو» حضور دارد، از واژه‌هایی که «بر» با معنای حاشیه‌ای در آن‌ها حاضر است، بیشتر است. در نگاه آماری برتری با معنی و ترکیبی است که در زبان رایج‌تر است؛ بنابراین، معنای مرکزی «بر» به دلیل کاربرد بیشتر، «بالا، رو» است. ۲- در زبان‌شناسی شناختی معنای حاشیه‌ای با معنای مرکزی مشترکات مفهومی دارند و هیچ‌یک از معنای حاشیه‌ای با یکدیگر و با معنای مرکزی بیگانه نیستند؛ بلکه فرآیندهای گوناگون تولید معنا آن‌ها را از یکدیگر جدا کرده است و همگی برگرفته از یک ریشه‌اند (Navarro Ferrando, 1998; Lakoff, 1987).

(Herskovits, 1986; Miller & Johnson-Laird, 1976) بر این اساس، ترکیباتی که «بر» با معانی حاشیه‌ای خود در آن‌ها حاضر است، با معنای سرنمونی آن بیگانگی ندارند. (ت) روابط با سایر حروف اضافه: از آنجا که «بر» مفهوم «بالا، روی چیزی» را منتقل می‌کند، در تقابل با «زیر» قرار می‌گیرد که آن را عضو یک مجموعه تقابلی می‌کند. (ث) پیش‌بینی دستوری: معنای بنیادین حرف اضافه که فیزیکی است، با فرآیند انتزاع معنای مجازی می‌گیرد و چنان که پیش از این گفته شد، معنای انتزاعی «بر»، تسلط و اعمال قدرت را می‌رساند. تغییر در گستردگی، محدودیت یا جهت مکان‌نما هم می‌تواند معنای جدید ایجاد کند. از این رو، برخی از معانی حاشیه‌ای «بر» مانند «انباشتگی»، «مطابقت و سازگاری» و «مسئولیت» برخاسته از معنای مرکزی آن یعنی «بالا، رو» هستند.

۲-۴. معانی حاشیه‌ای «بر»

در مدل چندمعنایی قاعده‌مند (۲۰۰۳) برای تعیین معانی متمایز یک حرف اضافه، دو معیار تعیین شده است:

الف) اگر حرف اضافه شامل مفهومی اضافی باشد که در بقیه معانی آشکار نباشد، آن معنا به عنوان معنای متفاوت در نظر گرفته می‌شود. این مفهوم متمایز یا باید نتیجه غیر فضایی شدن معنا باشد، یا تغییر رابطه نقطه متحرک و مکان‌نما.

ب) معنای متفاوت نباید از سایر مفاهیم و بافتی که در آن وجود دارد، به دست آمده باشد. (Tyler & Evans, 2003;105)

در ارائه مفاهیم حاشیه‌ای «بر» تلاش شد که روش دسته‌بندی معانی کاستی‌های فرهنگ‌های حاضر مانند هم‌پوشانی معانی، آشفتگی ارائه معنی، آمیختگی مقوله دستوری با معنا و ارائه معنای موردی را اصلاح کند.

در ارائه این معانی تأکید بر «مفهوم» حاشیه‌ای است؛ زیرا «مفهوم» می‌تواند دلالت‌های متنوعی را که بنیان عینی یا انتزاعی مشترک دارند، در خود جای دهد و از طولانی شدن فهرست معانی حاشیه‌ای که با یکدیگر هم‌پوشانی دارند، جلوگیری کند. آنچه در ادامه

می‌آید، بیش از آن که یک «معنای» قطعی و نهایی باشد، «مفهومی» است که در حاشیه مفهوم مرکزی «بر» شکل گرفته است.

ترتیب ارائه مفاهیم، با توجه به ملاک (الف) است؛ از این روی ابتدا مفاهیم جدید برگرفته از معنایی غیر فضایی، سپس مفاهیم حاصل از تغییر رابطه عناصر ترکیب بندی و در آخر مفاهیمی را که از عملکرد هر دو شکل گرفته‌اند، بیان می‌کنیم.

۲-۴-۱. علیت

دیدیم که «بر» در معنای مرکزی خود در کنار معنای فیزیکی، معنایی انتزاعی نیز دارد که اعمال قدرت و نشان دادن برتری را القا می‌کند. این معنای انتزاعی زیرساخت مفهومی بسیاری از دلالت‌ها از جمله بیان سبب است. از نظر فیزیکی، هنگامی که نقطه متحرک روی مکان‌نما باشد، با اعمال فشار بر مکان‌نما خواص فیزیکی آن را تغییر می‌دهد و عامل آن تغییر شمرده می‌شود. هنگامی چیزی می‌تواند علت دیگری باشد که قدرت تغییر و تأثیرگذاری بر آن را داشته باشد. این مفهوم، غیر فضایی و انتزاعی است؛ چراکه بر اعمال قدرت تأکید می‌شود. توجه به عملکرد نقطه متحرک، مبنای شکل‌گیری مفهوم علیت برای «بر» است. با توجه به نمونه‌ها، این مفهوم مستقل از بافت است و از هیچ‌یک از عناصر جملات زیر دریافت نمی‌شود. درک مفهوم «علیت» از تکواژ «بر»، مستلزم داشتن دانش واژگانی درباره آن است. مثال:

(۱) ای غافل از شمار چه پنداری / کت خالق آفرید نه بر کاری (رودکی)

(۲) بدو گفت از این پس مرا بر گناه / نگیرد خداوند خورشید و ماه (فردوسی)

در لغتنامه دهخدا این مفهوم در قالب معنای «برای، بهر، پی» و در فرهنگ سخن تحت عنوان «به علت، به دلیل» مطرح شده است که هر دو حاوی مفهوم علیت هستند. در فرهنگ سخن معنای «به وسیله، به واسطه» را نیز برای حرف اضافه «بر» بیان کرده‌اند که از مفهوم علیت منشعب شده است و غیر مستقیم با معنای مرکزی مرتبط است. در یکی از معانی این حرف اضافه آمده است: «در مواردی که امروزه «از» به کار می‌رود». یکی از مثال‌های این توضیح «کشت و برز این همه ناحیت‌ها بر آب رود مرو است» (حدود العالم) مطابق مفهوم

علیت است، اما مثال دیگر ذیل این مفهوم نمی‌گنجد. این تشبیه مشخص می‌کند که در بیان مثال، مفاهیم متعدد «از» در نظر گرفته نشده است و تنها به دلیل قابلیت جایگزینی نمونه‌های مفهومی متفاوت ذیل یک توضیح قرار گرفته‌اند.

۲-۴-۲. وظیفه و مسئولیت

وقتی نقطه متحرک روی مکان‌نما قرار می‌گیرد، مکان‌نما تکیه‌گاهی برای نقطه متحرک است و از آن محافظت می‌کند؛ پس با غیر فضایی شدن موقعیت نقطه متحرک و مکان‌نما و بسط استعاری، این تکواژ حامل مفهوم «بر عهده گرفتن مسئولیت» می‌شود. این مفهوم حاصل توجه به موقعیت و عملکرد مکان‌نما است. مثال‌های زیر نشان می‌دهند که این مفهوم مستقل از بافت نحوی است.

(۳) بر توست پاس خاطر بیچارگان و شکر/ بر ما و بر خدای جهان آفرین جزا (سعدی)

(۴) بر تو چه به جز بدیهه مردن/ بر من چه به جز درود و تکبیر (سوزنی)

هر دو فرهنگ به معانی‌ای که به طور مستقیم دربردارنده این مفهوم هستند، اشاره کرده‌اند.

۲-۴-۳. تقابل و ضدیت

در مفهوم مرکزی «بر» رابطه فیزیکی نقطه متحرک و مکان‌نما خلاف جهت یکدیگر است. با غیر فضایی شدن این رابطه، ضدیت و تقابل به عنوان یکی از مفاهیم حاشیه‌ای «بر» مطرح می‌شود. در این مفهوم نقطه تمرکز بر رابطه فضایی-مفهومی نقطه متحرک و مکان‌نما قرار دارد. در نمونه‌های ذکرشده برای این مفهوم، آشکار است که «بر» در فضایی فارغ از بافت حامل این مفهوم است.

(۵) تیم ما یک بر صفر بازی را برد. (فرهنگ سخن)

(۶) ابلیس بدین سخن حجت بر خویشتن آورد. (ترجمه تفسیر طبری)

(۷) نیاکانت را همچنان نام داد/ به هر جای بر دشمنان کام داد (فردوسی)

(۸) ایشان را گفت روزگار چنین نماند. یک‌چندی بر ما بود از ایشان و اکنون از ما بر

ایشان است، صواب آن است که با ایشان صلح کنیم. (مجموعه التواریخ)

هر دو فرهنگ به این مفهوم در قالب معانی «علیه، به ضرر» و «تقابل، در مقابل، در برابر» اشاره کرده‌اند.

۲-۴-۴. انباشتگی

هنگامی که نقطه متحرک بر روی مکان‌نما قرار می‌گیرد، حاصل آن تجمیع دو عنصر است. تکرار این رابطه فضایی-مفهومی موجب شکل‌گیری مفهوم انباشتگی می‌شود. بدین ترتیب، مفاهیم حوزه عینی به حوزه انتزاعی تسری پیدا می‌کند و مفهوم غیر فضایی «انباشتگی» از حرف اضافه «بر» مشتق می‌شود. این معنی حاصل تمرکز بر رابطه فضایی-مفهومی عناصر صحنه و تکرار این رابطه است. این معنی، مستقل از بافت است و به واسطه واژگان مجاورش در جمله، نمی‌توان مفهوم آن را استنباط کرد.

(۹) نشسته چو تابان سهیل یمن / سر جعد زلفش شکن بر شکن (فردوسی)

در لغت‌نامه دهخدا به این مفهوم به شکل «پیاپی بودن و ترتیب هنگامی که اسم پس از آن مکرر شود» در فرهنگ سخن نیز در قالب عبارات «به دنبال یکدیگر بودن» و «میان دو کلمه همسان برای مبالغه و تأکید می‌آید» اشاره شده است. در تمام این معانی و شرایط ذکر شده برای آن‌ها، آنچه مشترک است، مفهوم انباشتگی است که علاوه بر آنچه بیان شد، می‌تواند مصادیق کاربردی دیگر حرف اضافه «بر» را نیز شامل شود.

۲-۴-۵. ملازمت و همراهی

این مفهوم برخاسته از معنای «رو» است؛ یعنی حالتی که نقطه متحرک با مکان‌نما اتصال فیزیکی دارد. اگر مکان‌نما را حجمی سه بُعدی در نظر بگیریم، مفهوم همراهی می‌تواند در دو حالت شکل بگیرد: الف) نقطه متحرک به بدنه مکان‌نما متصل باشد، ولی از مرز آن عبور نکرده باشد. ب) نقطه متحرک مرز مکان‌نما را شکافته باشد و بخشی از آن وارد مکان‌نما شده باشد. براساس این مسیر برای القای همراهی از طریق «بر»، بخشی از رابطه اجزای صحنه دستخوش تغییر و محدودیت شده است. در این مفهوم، نقطه تمرکز بر رابطه فضایی-مفهومی عناصر صحنه قرار دارد. نمونه‌های کاربرد «بر» نیز عدم وابستگی به محور هم‌نشینی در این مفهوم را نشان می‌دهد.

(۱۰) بر عدل باش. (راوندی)

(۱۱) بر این زادم و هم بر این بگذرم / چنان دان که خاک پی حیدرم (فردوسی)
در لغت‌نامه دهخدا دو معنی ذکر شده برای «بر» با این مفهوم تطبیق دارند؛ یکی «با» و دیگری «پیشوند صفت‌ساز». از مثال‌های دو معنی برمی‌آید که مفهوم مشترک میان این دو توضیح، ملازمت و همراهی عینی یا انتزاعی است. یکی از توضیحات ارائه شده در فرهنگ سخن به طور مستقیم به مفهوم ملازمت و همراهی اشاره می‌کند و می‌گوید «برای بیان ملازمت و داشتن چیزی به کار می‌رود». در این فرهنگ همچنین توضیحات لغت‌نامه دهخدا تکرار شده‌است. در یکی از توضیحات آمده «در مواردی که امروزه «از» به کار می‌رود». بررسی نمونه‌های این کاربرد مشخص کرد که مفهوم ملازمت و همراهی تنها برای «در گنج بگشاد و دینار داد/ بر امروز و فردا نیامدش یاد» (فردوسی) صادق است.

۲-۶. مطابقت، موافقت و سازگاری

در این مفهوم هر دو ساز و کار تغییر رابطه عناصر صحنه و غیر فضایی شدن معنی دخیل هستند. در معرفی مکان‌نما گفتیم که معمولاً بزرگ‌تر از نقطه متحرک است و قابلیت جابه‌جایی کمتری دارد. بر این اساس، مانعی ندارد که بگوییم مکان‌نما می‌تواند بزرگ‌تر از نقطه متحرک یا مساوی با آن باشد. بدین طریق مفهوم مطابقت، با گسترش فضایی نقطه متحرک و به دنبال آن مکان‌نما تا رسیدن به مقداری مشابه به دست می‌آید. این مکان‌نما است که باید خود را با نقطه متحرک تطبیق دهد؛ چراکه با توجه به مفهوم انتزاعی معنای سرنمونی «بر»، نقطه متحرک بر مکان‌نما نیرو و قدرت وارد می‌کند. این مفهوم اگرچه متفاوت با معنای سرنمونی، اما برگرفته از آن است. کاری که مکان‌نما در مقابل گسترش نقطه متحرک در معنای عینی انجام می‌دهد، همان موافقت و سازگاری است؛ چراکه نقطه متحرک و مکان‌نما در تعامل با یکدیگر عمل می‌کنند و جهت اعمال قدرت متعادل می‌شود و در مفهوم موافقت نیز چیزی خود را با چیز دیگری که با آن در ارتباط است، هماهنگ می‌کند. در اینجا تمرکز توجه بر نقطه متحرک است و این مفهوم

بر مبنای عملکرد آن شکل می‌گیرد. مثال‌های «بر» در مفهوم اخیر نشان می‌دهد که این مفهوم بافت وابسته نیست و می‌توان آن را در زمره معانی واژگانی قرار داد.

(۱۲) راهی بزن که آهی بر ساز آن توان زد / شعری بخوان که با آن رطل گران توان زد

(حافظ)

(۱۳) مه فشاند نور و سگ عوعو کند / هر کسی بر خلقت خود می‌تند (مولوی)

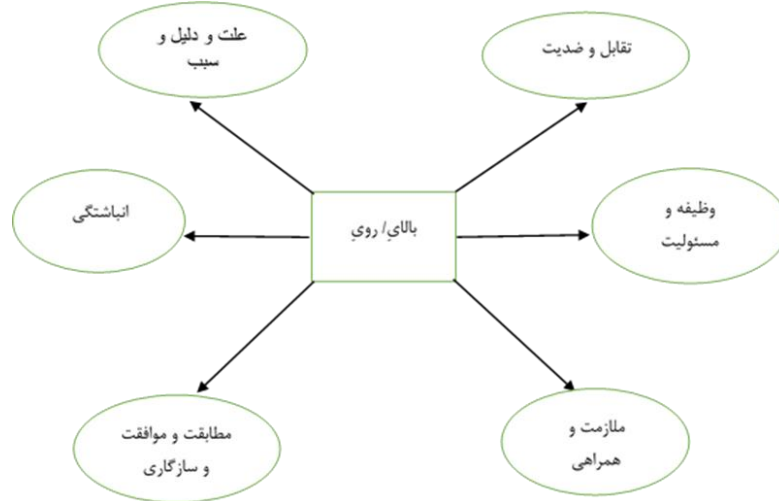
(۱۴) شنیدم که صاحب‌دلی نیک‌مرد / یکی خانه بر قامت خویش کرد (سعدی)

(۱۵) هر مرد که حال وی بر این جمله باشد ... آن مرد را فاضل و کامل خواندن

رواست. (تاریخ بیهقی)

(۱۶) بمرد اندر ماه رمضان سال بر دو بیست و پنجاه و پنج. (مجموعه التواریخ)

هر دو فرهنگ به این مفهوم اشاره کرده‌اند. علاوه بر این، در فرهنگ سخن معنای «به مقدار، به اندازه» هم آمده که حامل مفهوم مطابقت و سازگاری است. از شانزده معنای ارائه شده در لغت‌نامه دهخدا و نیز از بین بیست معنای ارائه شده در فرهنگ سخن، با توجه به ملاک‌های تایلر و ایوانز و با تلاش برای پرهیز از اشکالاتی که به این دو فرهنگ در ساز و کار ارائه معنی وارد شد، در نهایت شش معنای متمایز برای «بر» استخراج شد که در قالب شبکه معنایی زیر نشان داده شده است. معنای حاضر تنها اولین انشعاب معنایی از معنای مرکزی و اولیه را نشان می‌دهد و سایر معانی ذکر شده در فرهنگ‌ها می‌توانند به عنوان انشعابات درجه دوم و یا سوم از هر کدام از این شاخه‌ها مطرح شوند.

شکل ۲-۲ شبکه معنایی حرف اضافه «بر»

بر اساس اصل اقتصاد زبانی، هرچه تعداد معانی معرفی شده برای یک واژه کمتر باشد، اما گستره بیشتری از مفاهیم را بیان کنند، این معانی پذیرفته‌تر هستند؛ زیرا یادگیری و کاربرد آن برای گویشوران و زبان‌آموزان آسان‌تر (Croft & Cruse, 2004: 74) و همچنین، برای تدوین یک فرهنگ عمومی زبان‌شناختی کارآمدتر است.

۲-۵. صحنه بنیادین «بر»

صحنه بنیادین «بر» که اساس گسترش معناها در شبکه مفهومی آن است، به شکل زیر است که در آن نقطه متحرک که دایره سیاه است، «رو» و در نتیجه «بالای» مکان‌نمای دو بُعدی قرار می‌گیرد.

شکل ۲-۳ صحنه بنیادین حرف اضافه «بر»

۳. نتیجه گیری

در میان واژگان زبان، حروف اضافه به این دلیل که کارکرد دستوری پررنگ تری نسبت به کارکرد واژگانی دارند، دارای پیچیدگی معنایی هستند. در تاریخ زبان فارسی حرف اضافه «بر» از فارسی باستان تاکنون دارای معنای حرف اضافه‌ای بوده و در موقعیت‌های دستوری و معنایی متعددی به کاررفته است. در این مقاله چندمعنایی حرف اضافه «بر» با به کارگیری نظریه چندمعنایی قاعده‌مند تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) بررسی شد.

معنای سرنمونی و مرکزی حرف اضافه «بر»، «بالای، روی» است. رد پای این مفهوم مرکزی در تمامی مفاهیم دیگری که «بر» بیان می‌کند، وجود دارد و سایر مفاهیم از این معنای مرکزی مشتق شده‌اند. این مفاهیم در کنار هم شبکه‌ای مفهومی را تشکیل می‌دهند که معنای سرنمونی در مرکز این شبکه و سایر مفاهیم بر اساس نوع اشتقاق در حاشیه این مرکز قرار می‌گیرند. فرآیند انتزاع و تغییر رابطه نقطه متحرک و مکان‌نما و همچنین، تمرکز بر هریک از عناصر ترکیب‌بندی صحنه بنیادین از عوامل ایجاد این مفاهیم حاشیه‌ای هستند. حرف اضافه «بر» دارای شش مفهوم حاشیه‌ای است که یکی از آن‌ها «علیت» است. این مفهوم حاصل غیر فضایی و انتزاعی شدن مفهوم مرکزی است که در آن نقطه تمرکز بر عملکرد نقطه متحرک قرار دارد. «وظیفه و مسئولیت» یکی دیگر از مفاهیم حاشیه‌ای «بر» است که معنایی غیر فضایی و انتزاعی است و تمرکز در آن بر موقعیت مکان‌نما است. در حاشیه معنای مرکزی «بر»، مفهوم «تقابل و ضدیت» که حاصل فرآیند انتزاع و غیر فضایی شدن مفهوم مرکزی است، نیز شکل گرفته است. در این مفهوم بر رابطه فضایی-مفهومی مکان‌نما و نقطه متحرک تمرکز شده است. یکی دیگر از مفاهیم حاشیه‌ای «بر» مفهوم «انباشتگی» است که حاصل انتزاعی شدن و مکرر شدن رابطه فضایی-مفهومی نقطه متحرک و مکان‌نما است که البته نقطه تمرکز در این مفهوم نیز بر همین رابطه است. «ملازمت و همراهی» از دیگر مفاهیم حاشیه‌ای حرف اضافه «بر» است که نتیجه تغییر رابطه مکان‌نما و نقطه متحرک است و بر رابطه فضایی-مفهومی نقطه متحرک و مکان‌نما متمرکز است. «بر» همچنین، انتقال‌دهنده مفهوم «مطابقت و موافقت و سازگاری» است که در نتیجه

عملکرد هر دو ساز و کار تغییر رابطه نقطه متحرک و مکان‌نما و پس از آن، انتزاعی و غیر فضایی شدن معنی به دست آمده است. در این مفهوم، تمرکز معنا روی نقطه متحرک قرار دارد. همان‌طور که انتظار می‌رفت، تمامی معانی متمایز حرف اضافه «بر» در تعامل با صحنه بنیادین رسم شده برای آن و حاصل گسترش این ترکیب فضایی است.

از مجموع شش مفهوم کلی‌ای که برای «بر» برشمردیم، چهار مورد حاصل فرآیند انتزاع و غیر فضایی شدن مفهوم مرکزی هستند. عملکرد فرآیند انتزاعی شدن و غیر فضایی شدن مفهوم مرکزی از دوره فارسی باستان که «بر» علاوه بر «بالا و روی» گرایش جزئی به بیان مفهوم «بنا بر، مطابق» داشته، آغاز شده است و در هر دوره‌ای گستره عملکرد آن بیشتر شده و بر تعداد مفاهیم حاشیه‌ای آن افزوده است. به طوری که در فارسی نو دستورنویسانی چون خانلری و انوری و گیوی تا ده معنای مختلف برای این حرف اضافه قایل شده‌اند که در فرهنگ‌های لغت به بیست معنی نیز می‌رسد. بر اساس نظریه چندمعنایی قاعده‌مند، معانی متمایز یک واژه باید مستقل از بافتی باشند که در آن به کار می‌روند و فارغ از تأثیر معنایی عناصر واژگانی هم‌جوار باشند. با در نظر گرفتن این اصل، اگر معانی بافت‌وابسته‌ای را که در فرهنگ‌ها ذیل معنای واژگانی «بر» آورده شده است، نادیده بگیریم، غیر از مفهوم مرکزی، سایر معانی مستقل از بافت با یکی از مفاهیم حاشیه‌ای شش‌گانه‌ای که برای «بر» بیان شد، هم‌پوشانی معنایی دارند.

با توجه به این که نظریه چندمعنایی قاعده‌مند تایلر و ایوانز در تعیین چندمعنایی حروف اضافه که یکی از پیچیده‌ترین مقولات زبان از نظر معنی‌شناسی است، بسیار مؤثر عمل کرده است، می‌تواند مبنای مناسبی برای نگارش فرهنگ لغت و تدوین فهرستی جامع‌تر و دقیق‌تر برای واژگان یک زبان قرار گیرد.

منابع

الف. منابع فارسی

ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۷۵). *دستور تاریخی زبان فارسی*. چاپ اول. تهران: سازمان مطالعات و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

- انوری، حسن و احمدی گیوی، حسن. (۱۳۷۲). **دستور زبان فارسی**. جلد دوم. چاپ هشتم. تهران: فاطمی.
- انوری، حسن. (۱۳۹۰). **فرهنگ بزرگ سخن**. چاپ هفتم. تهران: سخن.
- اسدی، نصیر. (۱۳۸۹). «چندمعنایی قاعده‌مند: مطالعه موردی «روی» در زبان فارسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی. دانشگاه تهران.
- آموزگار، ژاله و تفضلی، احمد. (۱۳۷۵). **زبان پهلوی: ادبیات و دستور آن**. چاپ دوم. تهران: معین.
- بیکس، رابرت استون پل. (۱۳۸۹). **درآمدی بر زبان‌شناسی تطبیقی زبان‌های هند و اروپایی**. ترجمه اسفندیار طاهری. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- تیلور، جان آر و لیتل مور، جانت. (۱۳۹۶). **راهنمای زبان‌شناسی ساختی**. ترجمه و جبهه فرشی و نجمه فرشی. تهران: نشر نویسه پارسی.
- چنگیزی، احسان. (۱۳۹۷). «نقش‌های معنایی حرف اضافه «از» در زبان فارسی». **مطالعات ایرانی**. سال هفدهم. شماره ۳۳. صص ۷۵-۹۵.
- حسندوست، محمد. (۱۴۰۰). **فرهنگ ریشه‌شناسی زبان فارسی**. چاپ سوم. تهران: ماهریس.
- خانزاده، معصومه. (۱۳۹۲). «بررسی چندمعنایی حروف اضافه مکانی در زبان فارسی با رویکرد معنی‌شناسی ساختی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه سمنان.
- دانشور کشکولی، مرجان و عموزاده، محمد و رضائی، حدائق. (۱۳۹۵). «ابعاد معنایی مکان‌واژه «زیر» بر اساس مدل چندمعنایی قاعده‌مند». **جستارهای زبانی**. شماره ۳۴. صص ۴۱۵-۴۴۲.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۳). **لغتنامه دهخدا**. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- راستاگویا و. س. (۱۳۴۷). **دستور زبان فارسی میانه**. ترجمه ولی‌الله شادان. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.
- زاهدی، کیوان و محمدی زیارتی، عاطفه. (۱۳۹۰). «شبکه معنایی حرف اضافه فارسی «از» در معنی‌شناسی ساختی». **تازه‌های علوم ساختی**. سال ۱۳. شماره ۱. صص ۸۰-۶۷.
- سراجیان اردستانی، مهدخت. (۱۳۸۹). «بررسی چندمعنایی حرف اضافه «از» در قالب نظریه معنی‌شناسی ساختی». **فصلنامه پازند**. شماره پیاپی ۲۲-۲۳. صص ۴۵-۶۳.
- سو کولوف، س. ن. (۱۳۷۰). **زبان اوستایی**. ترجمه دکتر رقیه بهزادی. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- صفوی، کوروش. (۱۳۹۰). **درآمدی بر معناشناسی**. تهران: پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی.

- عبدالکریمی، سپیده و چنگیزی، احسان. (۱۳۹۸). «چندمعنایی و روند دستوری شدگی حرف اضافه «با» بر اساس تحلیل مؤلفه‌ای معنی». *جستارهای زبانی*. دوره دهم. شماره ۶ (پیاپی ۵۴). صص ۲۸۵-۳۱۷.
- کنت، رولاند. گ. (۱۳۸۴). *فارسی باستان: دستور زبان، متون، واژه‌نامه*. ویراست دوم. ترجمه و تحقیق سعید عریان. تهران: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری (پژوهشگاه).
- گلفام، ارسلان و عاصی، مصطفی و آفاگل زاده، فردوس و یوسفی‌راد، فاطمه. (۱۳۸۸). «بررسی حرف اضافه «از» در چارچوب معناشناسی شناختی و مقایسه آن با رویکرد سنتی». *زبان و زبان‌شناسی*. دوره پنجم. شماره ۱۰. صص ۶۹-۸۰.
- مختاری، شهره و رضایی، حدائق. (۱۳۹۲). «بررسی شناختی شبکه معنایی حرف اضافه «با» در زبان فارسی». *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*. شماره ۹. صص ۹۴-۷۳.
- ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۷۴). *دستور تاریخی زبان فارسی*. چاپ سوم. تهران: توس.
- ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۶۵). *تاریخ زبان فارسی*. جلد سوم. تهران: نشر نو.
- یوسفی‌راد، فاطمه. (۱۳۸۷). «بررسی شناختی زبان فارسی با تکیه ویژه به حروف اضافه مکانی». رساله دکتری زبان‌شناسی همگانی. دانشگاه تربیت مدرس.

ب. منابع لاتین

- Bennett, D.C. (1975). "Spatial and Temporal Uses of English Prepositions" in *Stratificational Semantics*. London: Longman.
- Brugman, C. & Lakoff, G. (1981). *The Story of Over: Polysemy, Semantics, and the Structure of the Lexicon*, MA thesis, University of California, Berkely, (published New York: Garland, 1988).
- Cienki, A. J. (1989). *Spatial Cognition and the Semantics of Prepositions in English, Polish, and Russian*. München: Verlag Otto Sagner.
- Cuyckens, H. (1995). "Family Resemblance in the Dutch spatial prepositions dood and langs". *Cognitive linguistics*, (3-2)6.
- Dirven, R. (1993). Dividing up physical and mental space into conceptual categories by means of English prepositions, in *the semantics of prepositions*, edited by Zelinsky-Wibbelt, Cornelia, mouton de Gruyter.
- Evans, V. & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An introduction*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fauconnier G. & Turner M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Geeraerts D. (2006), *Words and Other Wonders, Papers on Lexical and Semantic Topics*, mouton de gruyter, Berlin/New York.
- Golfam, A. & Yousefi Rad F. (2010). "A Cognitive Semantic Approach to Persian Spatial Prepositions, a Pedagogical Perspective, CaseStudy:

- Persian Preposition /dær/. *Pazhuhesh-e Zabanha- ye Khareji. Special Issue English*. Spring 2010, (56), 167-179.
- Herskovits, A. (1986). *Language and Spatial Cognition: An Interdisciplinary Study of the Prepositions in English*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things, What Categories Reveal about the Mind*, Chicago and London: Chicago University Press.
- Leech, G.N. (1969). *Towards a Semantic Description of English*. London: Longman.
- Miller, G. & Johnson-Laird P. N. (1976). *Language and Perception*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Navarro Ferrando, I. (1998). *A Cognitive-Semantic Analysis of the Lexical Units AT, ON and IN in English*. PhD dissertation, Universitat Jaume I.
- Navarro Ferrando, I. (2000). *A Cognitive-Semantic Analysis of the English Lexical Unit in*. *Cuadernos de investigación filológica*, (26), 189-220.
- Riechelt, H. (1968). *Avesta Reader (Text, Notes, Glossary and Index)*. Berlin: WALTER DE GRUYTER & CO.
- Riemer, N. (2005). *The Semantics of Polysemy: Reading Meaning in English & Warlpiri*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Sandra, D. & S. Rice (1995). "Network analyses of prepositional meaning: Mirroring whose mind - the linguist's or the language user's?" *Cognitive Linguistics*. 6(1). Pp: 89-130.
- Sandra, D. & S. Rice (1998). "What Linguists Can and Can't Tell You About the Human Mind: A Reply to Croft", *Cognitive Linguistics*, 9(4): 361-378.
- Taylor, J. (1995). *linguistic categorization*, 2nd edn. Oxford University Press.
- Tyler, A. & Evans, V. (2001). "Reconsidering prepositional polysemy networks: The case of Over". *Language*, 77(4).
- Tyler, A. & Evans, V. (2003). *The semantics of English prepositions: Spatial scenes, embodied meaning and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tyler, A. & Evans, V. (2004). "Applying cognitive linguistics to pedagogical grammar, the case of Over", *cognitive linguistics, second language acquisition and foreign language teaching*, by M. Achard & S. Niemier, mouton de gruyter. pp: 257-280.
- Vander Gucht, F., Willems K. & De Guypere L. (2007). "The Iconicity of Embodied Meaning: Polysemy of Spatial in Spatial Prepositions in the Cognitive Framework", *Language Sciences*, 29: 733-754.

References

- Abdolkarimi S, Changizi E., (2020), "Polysemy and Grammaticalization of the Preposition "ba" on the Basis of Componential Analysis of Meaning", *Language Related Research*, 10 (6), 285-317. (In Persian)
- Abolghassemi, M. (1996). *A historical grammar of the persian language*. Tehran: SAMT. (In Persian)
- Amouzgar, J., & Tafazoli. A. (1996) *Pahlavi Grammar: Literature, Grammatical Sketch, Texts and Glossary*. Tehran: Moin Publishing Co. (In Persian)
- Anvari, H. (2011). *sokhan comprehensive dictionary persian to persian*. Tehran: Sokhan Press (In persian)
- Asadi, N. (2010). *Principled Polysemy: The Case of Ru-ye*. MA thesis, University of Tehran. (In Persian)
- Beekes, R. P. (2010). *Comparative Indo-European linguistics : an introduction*. Translated by Esfandyar Taheri. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. (In Persian)
- Bennett, D.C. (1975). "Spatial and Temporal Uses of English Prepositions". *Stratificational Semantics*. London: Longman.
- Brugman, C. & Lakoff, G. (1981). *The Story of Over: Polysemy, Semantics, and the Structure of the Lexicon*, MA thesis, University of California, Berkely, (published New York: Garland, 1988).
- Changizi, E. (2018). "The Semantic Roles of the Preposition "az" in Persian Language". *Journal of Iranian studies*. Volume 17, Issue 33: 75-95. (In Persian)
- Cienki, A. J. (1989). *Spatial Cognition and the Semantics of Prepositions in English, Polish, and Russian*. München: Verlag Otto Sagner.
- Croft, W & Cruse, D.A. (2004). *Cognitive Linguistics*. New York: Cambridge University Press.
- Cuyckens, H. (1995). "Family Resemblance in the Dutch spatial prepositions dood and langs". *Cognitive linguistics*, (3-2)6.
- Daneshvar Kashkooli, M., Amouzadeh, M. & Rezaee, H., (2016). "The Semantic Aspects of the Persian Spatial Term "zir" Based on the Principled Polysemy Model", *Language Related Research*, 7(6): 415-442. (In Persian)
- Dehkhoda, A., (1994). *Dehkhoda Lexicon*, Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)

- Dirven, R. (1993). *Dividing up physical and mental space into conceptual categories by means of English prepositions, in the semantics of prepositions*, edited by Zelinsky-Wibbelt, Cornelia, Mouton de Gruyter.
- Evans, V. & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An introduction*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fauconnier G. & Turner M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Geeraerts D. (2006), *Words and Other Wonders, Papers on Lexical and Semantic Topics*, Mouton de Gruyter, Berlin/New York.
- Givi, A., & Anvari, H. (1991). *Persian Grammar*. Tehran: Fatemi Press. (In Persian)
- Golfam, A. & Yousefi Rad F. (2010). "A Cognitive Semantic Approach to Persian Spatial Prepositions, a Pedagogical Perspective, Case Study: Persian Preposition /dær/" *Pazhuhesh-e Zabanha- ye Khareji*. Special Issue English. Spring 2010, (56), 167-179.
- Golfam, A., Aasi, M., Agha Golzadeh, F. & Yousefi Rad, F., "The Analysis of Persian Preposition/az/within the framework of Cognitive Semantics and Comparing it with the Traditional Approach", *Language and Linguistics* 5 (10), 69-80. (In Persian)
- Hassandoust, M. (2022). *An Etymological Dictionary of the Persian Language*. Tehran: Mahris (In Persian)
- Herskovits, A. (1986), *Language and Spatial Cognition: An Interdisciplinary Study of the Prepositions in English*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kent, R.G., (2005), *Old Persian, Grammar, Text, Lexicon*, Translated by Oryan, S., second edition, Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. (In Persian)
- Khanzadeh, M. (2014). *A Cognitive Approach to the Study of Polysemy in Some Spatial Prepositions*. MA thesis, Semnan University. (In Persian)
- Lakoff, G. (1987), *Women, Fire and Dangerous Things, What Categories Reveal about the Mind*, Chicago and London: Chicago University Press.
- Leech, G.N. (1969). *Towards a Semantic Description of English*. London: Longman.
- Littlemore, J. & Taylor, J.R. (2017). *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics*. Translated by Farshi, N & Farshi, V., Tehran: Neveesh Parsi Pub. (In Persian)

- Miller, G. & Johnson-Laird P. N. (1976). *Language and Perception*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Mokhtari, S. & Rezaei, H. (2012). "Cognitive study of semantic network of preposition BA in Persian", *Journal of Linguistics and Khorasan Dialects* 5(9), 73-94. (In Persian)
- Natel Khanlari, P. (1995). *the Historical Persian Grammar*, Tehran: Tous pub. (In Persian)
- Natel Khanlari, P. (1986). *A history of the Persian language*, Tehran: Nashr-e Now. (In Persian)
- Navarro Ferrando, I. (1998). A Cognitive-Semantic Analysis of the Lexical Units AT, ON and IN in English. PhD dissertation, Universitat Jaume I.
- Navarro Ferrando, I. (2000). A Cognitive-Semantic Analysis of the English Lexical Unit in. *Cuadernos de investigación filológica*, (26), 189-220.
- Riechelt, H. (1968). *Avesta Reader (Text, Notes, Glassary and Index)*. Berlin: WALTER DE GRUYTER & CO.
- Riemer, N. (2005). *The Semantics of Polysemy: Reading Meaning in English & Warlpiri*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Rostorgueva, V.S. (1968). *A Grammar for Middle Persian Language*, Translated by Shadan, V., Tehran: Iranian Culture Foundation press. (In Persian)
- Safavi, K., (2011), *An Introduction to Semantics*, Tehran: Institute of Islamic Culture and Art. (In Persian)
- Sandra, D. & S. Rice (1995). "Network analyses of prepositional meaning: Mirroring whose mind - the linguist's or the language user's?" *Cognitive Linguistics*. 6(1). Pp 89-130.
- Sandra, D. & S. Rice (1998). "What Linguists Can and Can't Tell You About the Human Mind: A Reply to Croft", *Cognitive Linguistics*, 9(4): 361-378.
- Serajian Ardestani, M., (2010), "Investigating the Polysemy of the Preposition "Bar" in Cognitive Semantic Framework", Pazand, issue 22-23: 45-63. (In Persian)
- Sokolov, S. N., (1991), *The Avestan Language*, Translated by Behzadi, R., Tehran: Institute of Cultural Studies and Research. (In Persian)
- Taylor, J. (1995), *linguistic categorization*, 2nd edn. Oxford University Press.
- Tyler, A. & Evans, V. (2001), "Reconsidering prepositional polysemy networks: The case of Over". *Language*, 77(4).

- Tyler, A. & Evans, V. (2003), *The semantics of English prepositions: Spatial scenes, embodied meaning and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tyler, A. & Evans, V. (2004), "Applying cognitive linguistics to pedagogical grammar, the case of Over", *cognitive linguistics*, second language acquisition and foreign language teaching, by M. Achard & S. Niemier, mouton de gruyter, pp.257-280.
- Vander Gucht, F., Willems K. & De Guypere L. (2007), "The Iconicity of Embodied Meaning: Polysemy of Spatial in Spatial Prepositions in the Cognitive Framework", *Language Sciences*, 29: 733-754.
- Yousefi Rad, F., (2008), *The Analysis of Persian Prepositions Within the Framework of Cognitive Semantics, With Special References to Spatial Prepositions*. Ph.D. Thesis, Tarbiat Modares University. (In Persian)
- Zahedi, K. & Mohammadi Ziarati, A., (2011), "Semantic Network of a Modern Persian Preposition: "Az" in *Cognitive Semantic Framework*", *Advances in Cognitive Science*, Vol. 13, No. 1: 67-80. (In Persian)